

SUGÁR LILI:

A portugál zsidók exodusza

A spanyol kiűzés elől Portugáliába menekült zsidók egy részének kedvezőbb volt a sorsa. Izsák Aboab rabbi egy harminc tagú bizottság élén Portóba utazott II. Joao királyhoz, hogy letelepedést kérjen a Spanyolországból kiüldözöttek számára.

A király jó pénzért engedélyt adott Portóban való elhelyezésükre, mintegy hatszáznak a gazdagabbak közül állandó tartózkodásra. Hasonlóképp az iparosoknak és a kétkezi munkásoknak is, mert az ércben, aranyban gazdag Portugáliának szüksége volt mesteremberekre.

Java részük csak nyolc hónapra kapott engedélyt. Ezt a terminust szigorúan vették, mert különben elfogták és eladták őket rabszolgának. Ilyen feltételek mellett mintegy százhusz-ezer spanyol zsidó kapott menedéket Portugáliában.

Hamarosan az Evora-i corte (udvari gyűlés) panaszt tett a királynál, hogy a zsidók úgy öltöznek, mint a lovagok. Ezért a király megtiltotta számukra a kard viselését, és arra kötelezte őket, hogy ruhájukra egyfajta csillagot tűzzenek. VIII. Vince pápa felszólította a portugál királyt az újkeresztények megfigyelésére. Azokat, akiket rajtakaptak, hogy titokban ősi vallásukat gyakorolják, máglyahalálra vagy életfogytiglani börtönre ítélték. Az újabb üldözés arra készítette a zsidók java részét, hogy elhagyják Portugáliát, és Afrikába hajózzanak, ahol zsidó rítus szerint élhettek. A király megtiltotta az újkeresztények további kivándorlását, így azok, akik nyolc hónapos tartózkodási engedélyt kaptak, nem hagyhatták el az országot, ezért 1493-ban eladták őket rabszolgának. Gyermeküket St. Thomasra, a borzalmak szigetére vitették, ahol sanyargatták és keresztény hitre nevelték őket.

1495-ben II. Joao királyt Manuel követte a trónon. Első tette a rabszolgák felszabadítása volt. E tettében a „hittérítés” vezetett. Sok zsidó anya gyermekeivel együtt inkább a tengerbe vetette magát, de nem hagyta, hogy ősi hitétől megfosszák.

A spanyol király Manuelnek ígérte leánya, Izabella infánsnő kezét, azzal a feltétellel, ha kiűzi a zsidókat Portugáliából. Manuel sokat gyötrődött, mert nem akart a gazdaságilag hasznos zsidóktól megválni, 1495-ben végül mégis a zsidók nyomorba taszításával, kiüldözésével pecsételték meg a házassági szerződést.

Azoknak a zsidóknak, akik nem keresztelkedtek meg, el kellett hagyniuk az országot. A király annyi könnyítést engedélyezett számukra, hogy a határidőt a következő év végére tűzte ki. Három kikötőt jelölt ki a behajózásra: Lisszabont, Portót és Szetubalt. Keresztelkedésre kevesen szánták rá magukat, és az ország elhagyását is halogatták. Manuel király felesége befolyására bezáratta a zsinagógákat és tanházakat. Halállal fenyegette a parancsát megszegőket. Mindez azonban nem ingatta meg a zsidókat. Erre a király elrendelte, hogy húsvét első napján szedjék össze a zsidó gyerekeket keresztelésre. A szülők elrejtették gyermekeiket, mire a király megparancsolta a felnőttek erőszakos megkeresztelését.

Mintegy húszezer zsidó menekülni akart. Ekkor Manuel király spanyol felesége követelésére megszegte korábban adott szavát, és az ígért három kikötő helyett csak egyet, a lisszabo-

nit engedélyezte. Így sok zsidó lemaradt a hajóról. Legtöbbjüket elpusztították, másokat börtönbe vetették, halálra kínoztak, éhezettek, mégsem tudták megtörni őket, hitüket nem hagyták el.

Manuel király a mórokat is kiűzte, mivel azonban nekik a mohamedánok – akiknek a bosszújától a király félt – a pártjukat fogták, nem gördített akadályt távozásuk útjába.

1498-ban Izabella, a portugál király rossz szelleme meghalt. Eljött a szabadulás ideje, minden zsidó (újkeresztény) elhagyhatta az országot. Hajó azonban nem állt rendelkezésükre, csak rozoga csónakokban vergődhettek át Észak-Afrikába.

1581-ben Németalföld északi protestáns tartományai lerázták a spanyol uralmat, és Hollandia néven egyesültek. Orániai Vilmos, elrendelte, hogy a különböző felekezetek, szekták és pártok tanúsítsanak kölcsönös toleranciát egymás iránt. Ennek hírére a marannusok 1591 körül elhatározták, hogy Hollandiába menekülnek. Egy nagyobb csoport Anglián keresztül egy léket kapott hajón átkelt a viharos tengeren, és Embdenben, Frízlandban kötött ki. A menekültek Jakob Tirado tekintélyes héber tudóshoz fordultak segítségért, és arra kérték; térítse vissza a zsidó hitre, és tanítsa meg a héber imákra őket.

A PORTUGÁLIAI TOMARI ZSINAGÓGA EGYKORI BEJÁRATA

1593 áprilisában Jakob Tirado vezetésével Amszterdamba érkeztek. Olyan lakásokat rendeztek be maguknak, ahol együtt maradhattak. Tirado egy kis imaházat is alapított, s így a marannusok visszatérhettek őseik hitére. Öt év múlva engedélyt kaptak zsinagóga építésére. Ez volt Észak-Európa első zsidó temploma. Később több portugál menekült érkezett Amszterdamba, miután a vallási türelem híre elterjedt. Irodalmi társaságot alapítottak, ahol a spanyol lírával foglalkoztak. Beszélt nyelvük azonban a portugál volt.

A 17. században nagyarányú bevándorlás indult meg Hollandiába, illetve Amszterdamba. A portugál közösség megtöltötte tagjainak a német zsidókkal való házasságkötést. A németek száma ötezerre volt tehető a háromezer portugállal szemben. A kereskedelmi élet fellendült a portugál zsidók tevékenysége folytán. Gyarmati összeköttetések révén egyebek között fűszerekkel, cukorral, dohánnyal, gyémánttal kereskedtek.

Ebben az időben három portugál zsidó hitközség működött Amszterdamban, amelyeket 1639-ben Talmud-Tóra néven egyesítettek. Szociális intézményeket létesítettek szegények és betegek ellátására, a vallásoktatásra és héber könyveket adtak ki. Az amszterdami portugál zsinagógát 1675-ben avatták fel, amely akkor a város legnagyobb épülete volt. Az impozáns zsinagóga, Elias Bouman műve, modellként szolgált több nagyváros zsinagógaépítéséhez, Livornótól Londonon át New Yorkig. 1870-ben megalakult a portugál-izraelita és a holland-

izraelita hitközség, és ezek mindmáig működnek. A harmincezer főnyi zsidóból tizenötezeret tart nyilván az amszterdami zsidó hitközség.

Európa legkisebb közössége a portugál zsidó hitközség, Lisszabonra korlátozódik, és körülbelül ötszáz tagot tart számon. A második világháború alatt tízezren menekültek el az országból, alig ezren maradtak hazájukban. Az inkvizíció korszaka után a Faróban letelepedett zsidó közösség, amelyből a lisszaboni is eredt, felbomlott. Egyetlen emlék maradt utána: a temető, amelyet nemzeti műemlékként kezel a város. Portóban csupán féltucat zsidó él, ám áll egy zsinagóga, amelyet egy hongkongi zsidó mágnás ajánlott fel a második világháború idején. A germanofilizmus portugáliai divatja idején Barros-Basto kapitány ellen – aki korábban mozgalmat indított a marannusoknak a zsidó hitre való visszatérítésére – egyfajta Dreyfus-pert indítottak. Akkor több száz marannus félelmében újra illegálisba vonult. Északkelet-Portugáliában, Belmontében még ma is élnek marannusok, akik látszatra keresztények ugyan, ám a tradíció szerint, ahogyan szüleiktől tanulták, lehúzott redőnyök mögött, gyertyafény mellett megtartják a nagy zsidó ünnepeket. Imádkozni csak portugálul tudnak, és azt is csak emlékezetből. Húsvétkor maguk sütötte macaszt esznek.

Az Azori-szigetszoport egyik szigetén, ahol nemrég még több tradicionális zsidó család élt, már csak egyetlen férfi maradt: Salom Dalmar.

*Sikerekben
gazdag, eredményes
boldog új évet
kívánunk
a Múlt és Jövő
olvasóinak*

LHB

LEUMI-HITEL BANK
AZ ÜZLETEMBEREK
BANKJA